

ЦЕНТР ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
Національної академії правових наук України

ЦПТ–в (2026) 05

25 серпня 2006 року

Висновок

на запит Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) щодо українського правничого терміна як відповідника вислову "*fostering Jewish life*"

На адресу Національної академії правових наук України (НАПрН України) надійшло звернення від Державної служби з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) (лист № 3323/04-99/26 від 21.07.2026) за підписом заступника Голови Державної служби І. Лоссовського; далі – Звернення) з проханням «надати висновок (роз’яснення) щодо рекомендованого українського правничого відповідника англійського терміна “*fostering Jewish life*”. Як випливає зі Звернення, це спричинено підготуванням відповідного законопроекту на внесення змін до українського законодавства (за що відповідає ДЕСС) щодо визначення спеціального координатора з питань боротьби з антисемітизмом і що такий проєкт закону «має узгоджуватися з актами права Європейського Союзу (*acquis EC*)». Законопроєкт уже внесено на розгляд парламенту та зареєстровано в Апараті Верховної Ради України 17.11.2025 за № 14228.

У Зверненні, зокрема, зазначено: «Одним із документів, з яким має узгоджуватися проєкт закону, є *EU Strategy on Combating Antisemitism and Fostering Jewish Life (2021–2030)*, схвалена Повідомленням Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського економічно-соціального комітету та Комітету регіонів від 05 жовтня 2021 року № COM(2021) 615 final. У цьому стратегічному документі системно вжито поняття “*fostering Jewish life*”».

Крім того, у Зверненні також зазначено, що «до ДЕСС було надіслано рекомендації Європейської Комісії до раніше розробленого та внесеного до Верховної Ради України проєкту закону», де «одна з рекомендацій пропонує врахувати, що завдання запобігання та протидії антисемітизму також передбачає сприяння розвитку єврейського життя (“*fostering Jewish life*”) відповідно до термінології, що використовується в Європейському Союзі».

Разом зі Зверненням ДЕЕС надіслала два додатки: 1) проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання та протидію антисемітизму в Україні”» щодо визначення спеціального координатора з питань запобігання та протидії антисемітизму» (ДЕЕС, вих. № 6884/04-3/25 від 27.10.2025); 2) лист (із додатком) від Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції за підписом Генерального директора О. Ількова на адресу ДЕЕС із повідомленням про те, що 04 червня 2026 р. Урядовий офіс передав підготований у ДДЕС проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання та протидію антисемітизму в Україні”» Європейській Стороні «для проведення оцінки його відповідності нормам законодавства Європейського Союзу», на що отримав «рекомендації від Європейської Сторони» («рекомендації» у вигляді документа *Comments of the European Commission to the draft Law of Ukraine “On Amendments to the Law of Ukraine ‘On preventing and Combatting Antisemitism in Ukraine’ regarding the designation of a Special Coordinator for preventing and combatting antisemitism”* було додано).

В. о. головного ученого секретаря НАПрН України Є. Гетьман скерував Звернення (із зазначеними додатками) до Центру правничої термінології НАПрН України (вих. лист № 627 від 22.07.2026 р.) із проханням, «підготувати та надати позицію (висновок, роз’яснення) щодо найбільш точного, змістовно адекватного та юридично коректного відтворення українською мовою англомовного поняття “*fostering Jewish life*”».

Наукова комісія Центру правничої термінології ухвалила цей Висновок 25 серпня 2026 року.

I. Щодо застосовування словосполучення “*fostering Jewish life*” в документах інституцій Європейського Союзу

1. У Європейському Союзі виявлено два головних документи, у яких застосовано словосполучення “*fostering Jewish life*”: Це: 1) схвалена Європейською Комісією *EU Strategy on Combatting Antisemitism and Fostering Jewish Life (2021-2030)* від 5 листопада 2021 р.¹ [далі – *Стратегія ЄС*]; 2) схвалена Радою Європейського Союзу *Council Declaration on Fostering Jewish life and combatting antisemitism* від 15 жовтня 2024 р.² [далі – *Декларація Ради ЄС*].

2. Можна спостерігати, що словосполучення “*fostering Jewish life*” застосовано в загальних назвах обох документів, назвах їх окремих підрозділів (назва розділу II *Стратегії ЄС* – “*Protecting and Fostering Jewish Life in the EU*”; назва розділу II *Декларації Ради ЄС* – “*Fostering Jewish life*”) та загалом по їх текстах. Ключовим елементом цього словосполучення є вислів “*Jewish life*”.

II. Щодо змісту поняття, позначуваного в документах ЄС як “*Jewish life*”

3. Тексти *Стратегії ЄС* та *Декларації Ради ЄС*, зокрема – конкретно присвячених цьому предметові розділів II у кожному з цих документів, не містять ні чіткого й вичерпного визначення, ні описового змісту того явища, що його позначено там як “*Jewish life*”.

4. Ретельне ознайомлення з текстами обох документів, а особливо розділів II у них, вказує на багатоманітність природи й сутності компонентів явища, словесно вираженого в цих документах як “*Jewish life*”.

5. Компонентами, що безпосередньо або опосередковано стосуються цього явища за текстом *Стратегії ЄС*, можна вважати, зокрема: «права осіб, що належать до меншин» (“*the rights of persons belonging to minorities*”), «щоденне життя єврейських людей» (“*daily lives of Jewish people*”), «єврейське життя по всій Європі» (“*Jewish life across Europe*”), «усі форми антисемітизму» (“*all forms of antisemitism*”), «єврейська самобутність» (“*Jewish identity*”), «єврейське життя в ЄС» (“*Jewish life in EU*”), «єврейські спільноти» (“*Jewish communities*”), «антисемітська мова ненависті» (“*antisemitic hate speech*”), «антисемітські злочини на ґрунті ненависті» (“*antisemitic hate crimes*”), «антисемітська дискримінація» (“*antisemitic discrimination*”), «розуміння єврейського життя і культури» (“*understanding of Jewish life and culture*”), «насильницький екстремізм і тероризм, спрямовані проти євреїв» (“*violent extremism and terrorism targeted against Jews*”), «знання єврейського життя та іудаїзму» (“*Knowledge of Jewish life and Judaism*”), «єврейська історія, звичаї та звички» (“*Jewish history, customs and practices*”), «вираження єврейськості через особливі культурні, традиційні та релігійні ритуали» (“*expression of Jewishness through specific cultural, traditional and religious practices*”), «єврейська

¹ European Commission. Doc. 52021DC0615. COM(2021) 615 final. Strasbourg, 5.10.2021.

² Council of the European Union. Doc. 14245/24. MxP/ks. 1. JAI.A. Brussels, 15 October 2024 (OR. En).

спадщина» (*"Jewish heritage"*), «єврейська культурна спадщина» (*"Jewish cultural heritage"*) тощо.

6. Компонентами, що безпосередньо або опосередковано стосуються явища, позначуваного як *"Jewish life"* за текстом *Декларації Ради ЄС*, можна вважати, зокрема: «захист єврейських спільнот» (*"protect[ion of] Jewish communities"*), «протидія антисемітизму» (*"fight against antisemitism"*), «протидія антисемітській мові ненависті» (*"fight against antisemitic hate speech"*), «освіта й дослідження в ділянках єврейського життя, антисемітизму і Голокосту» (*"education and research concerning Jewish life, antisemitism and the Holocaust"*), «єврейська самобутність» (*"Jewish identity"*), «єврейська культурна спадщина» (*"Jewish cultural heritage"*), «убезпека й безпека кожної особи [...], що гарантує жваве єврейське життя» (*"safety and security of every person [...] ensuring a vibrant Jewish life"*), «єврейська історія» (*"Jewish history"*), «усі форми антисемітизму, расизму й насильницького екстремізму» (*"all forms of antisemitism, racism and violent extremism"*) тощо.

III. Чи є словосполучення *"Jewish life"* терміном у праві ЄС

7. У результаті пошуку й аналізу встановлено, що словосполучення *"Jewish life"* не є спеціальним, конкретним і самостійним правничим терміном у праві Європейського Союзу. Натомість воно є описовим (соціально-політичним/політичним) поняттям, що його офіційно використовують у документах Європейського Союзу, у яких визначають політичну стратегію ЄС або стратегічні пріоритети в політиці ЄС. Саме такого характеру документами є, зокрема, ті, що їх зазначено вище – під назвами: *"EU Strategy on Combatting Antisemitism and Fostering Jewish Life (2021-2030)"* від 5 листопада 2021 р. та *"Council Declaration on Fostering Jewish life and combatting antisemitism"* від 15 жовтня 2024 р.". Вони стосуються питань культурного, релігійного та суспільного буття єврейської етнічної спільноти, а також окремих аспектів юридичної площини в ділянці засадничих людських прав на просторі Європейського Союзу.

8. У суто юридичному контексті весь комплекс компонентів, що ними охоплено в зазначених документах двох інституцій ЄС за допомогою словосполучення *"Jewish life"*, забезпечено захистом не через цей вислів, а через визначені нормативними актами ЄС (зокрема, установчими договорами про ЄС, рішеннями, директивами) механізми й процедури захисту засадничих людських прав і прав національних меншин, що їх у системі права ЄС становлять, наприклад:

- анти-дискримінаційне право: право ЄС забороняє дискримінацію на ґрунті релігії, переконань або етнічного походження (так, наприклад, *Директива щодо расової рівності / Racial Equality Directive* охоплює питання етнічного походження, а *Директива щодо рівності у сфері зайнятості* забезпечує захист особи від дискримінації на робочих місцях)
- свобода релігії: згідно статті 2 Договору про Європейський Союз і статті 10 Хартії ЄС засадничих прав таке засадниче право гарантує свободу сповідувати релігію або

переконання через богослужіння, навчання, відправлення релігійних культів і дотримання релігійних обрядів.

9. Є приклади, коли застосування словосполучення “*Jewish life*” в Європейському Союзі загостило юридичну проблему питання. Ідеться про випадки, коли це поняття стало предметом судової перевірки у зв’язку з дотриманням специфічних релігійних обрядів. Так, Суд справедливості Європейського Союзу в Люксембурзі (*CJEU*), визнавши захист тварин пріоритетом, постановив, що держави-члени ЄС можуть забороняти ритуальний забій жувальних тварин або домашньої птиці за спеціальним ритуалом (шехита), зокрема, у виробництві кошерного м’яса³. Унаслідок судового дозволу на таку заборону виник юридичний конфлікт між загальними нормами права щодо гарних умов життя тварин і свободою релігійного обряду. Дещо пізніше Європейський Суд із людських прав у Страсбурзі так само пристав на позицію такої заборони⁴.

IV. Юридична природа (сила) актів ЄС – *Стратегія ЄС (2021 р.)* і *Декларація Ради ЄС (2024 р.)*

10. З огляду на те, що суб’єкт Звернення вказав у ньому, що підготований у ДЕЕС проект Закону «має узгоджуватися з **актами права** Європейського Союзу (*acquis* ЄС)», а в листі лист (із додатком) від Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції на адресу ДЕЕС (від 16.07.2026) повідомлено, що цей проект Закону було передано Європейській Стороні «для проведення оцінки його відповідності **нормам законодавства** Європейського Союзу», потребує з’ясування, якої юридичної природи (юридичної сили) є ці обидва документи, у яких застосовано словосполучення “*Jewish life*” – *Стратегія ЄС (2021 р.)* та *Декларація Ради ЄС (2024 р.)*.

11. Джерелами права ЄС є акти двох рівнів: 1) акти первинного права (установчі міжнародні договори, укладені державами-членами щодо утворення і функціонування ЄС, які мають найвищу юридичну силу і сукупність яких умовно називають «Конституцією ЄС»); 2) акти вторинного права, що їх ухвалюють інституції ЄС (Європейський Парламент, Рада ЄС, Європейська Комісія) і до яких належать нормативні акти (як-от: регламенти, директиви, рішення, висновки, рекомендації), а також рішення Суду Справедливості ЄС. Не всі вторинного права ЄС мають зобов’язувальну юридичну силу, тобто є обов’язковими до виконання. До «законодавства ЄС» належать лише акти, що їх ухвалюють Європейський Парламент разом із Радою ЄС у межах спеціально визначених законодавчих процедур.

12. Як можна бачити, за власною назвою ні *Стратегія ЄС (2021 р.)*, ні *Декларація Ради ЄС (2024 р.)* не належать до жодного з означених вище видів актів права юридично зобов’язувальної сили. Обидва документи належать до категорії актів так званого «м’якого

³ European Court of Justice approves Belgian kosher slaughter ban. *The Jerusalem Post*, 17 December, 2020.

⁴ MOLLY QUELL. Top European rights court upholds ban on ritual animal slaughter. *Courthouse News Service*. Джерело: <https://www.courthousenews.com> (дата звернення: 10.08.2026).

права» (*soft law*) ЄС, що не є юридично обов'язковими до виконання суб'єктами права ЄС, натомість мають **рекомендаційний характер**, відображаючи позицію інституцій ЄС та слугуючи політичними орієнтирами, що вказують державам-членам ЄС або іншим суб'єктам права бажаний напрямок політичної дії.

13. Беручи це до уваги, політичним інституціям України, залученим до розроблення й ухвалення означеного законопроекту (зокрема: ДЕЕС, Кабінетові міністрів України, Верховній Раді України), варто визначитися, чи є політично доцільним запроваджувати в перекладі українською мовою словосполучення "*fostering Jewish life*", надаючи дослівно перекладеному статус національного правничого терміна в нормативному акті рівня Закону (України-держави, що не є членом ЄС), тоді як ні повна форма цього словосполучення англійською, ні сам вислів "*Jewish life*" не є правничими термінами в праві ЄС.

14. Тим більше, що видається сумнівним сприймати документ *Comments of the European Commission to the draft Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine 'On preventing and Combatting Antisemitism in Ukraine' regarding the designation of a Special Coordinator for preventing and combatting antisemitism"* (додаток до листа від Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції за підписом Генерального директора О. Ількова на адресу ДЕЕС) за «рекомендації від Європейської Сторони», де «одна з рекомендацій пропонує врахувати, що завдання запобігання та протидії антисемітизму також передбачає сприяння розвитку єврейського життя ("*fostering Jewish life*") відповідно до термінології, що використовується в Європейському Союзі». Адже в отриманому документі як "*Comments of the European Commission to the draft Law of Ukraine...*" [«Коментарі Європейської Комісії щодо проекту Закону України...»] містяться не «рекомендації» як такі, а три «пропозиції до обмірковування» ("*suggestions for consideration*"), одну з яких сформульовано так: «з огляду на вплив війни на *Jewish life* в Україні, можливо, ви хотіли б узяти до уваги, що цей мандат також охоплює *fostering Jewish life* (відповідно до формулювання, уживаного в ЄС)». Отже, по-перше, маємо справу однозначно не з властиво «рекомендацією», а лише з «пропозицією до роздумів», а також не з імперативним характером «пропозиції до обмірковування», а лише з чітко вираженим припущенням можливого. По-друге, у висловленій «пропозиції до обмірковування», автор(-и) документа уникають позначення словосполучення "*fostering Jewish life*" як терміна (тим більше правничого) або принаймні як поняття: вони пропонують розглядати його *in line with language used in the EU*, тобто *відповідно до його словесного вираження в документах ЄС*.

V. Чи є підстави вважати словосполучення "*fostering Jewish life*" терміном з погляду українського мовознавства?

15. Однією з найголовніших ознак терміна є його системність, тобто входження до парадигми суміжних понять. Термін може існувати лише як невіддільний елемент терміносистеми. Проте в українській мові немає термінів *розвиток українського / болгарського / польського / угорського і т. ін. життя*, тобто в ній немає відповідної парадигми. Термінові властива якість дефінітивності, тобто кожен термін зіставлено з чітким окремим визначенням, котре орієнтує на відповідне поняття. В основі кожного терміна

обов'язково лежить визначення реалії, яку він позначає, завдяки чому терміни представляють собою точну і водночас стислу характеристику предмета або явища. Дифузність семантичних ознак, притаманних словосполученню *“fostering Jewish life”*, заперечує можливість його побутування як самостійного терміна. Термін має бути однозначним, а також йому не притаманна синонімічність, яка шкодить взаєморозумінню учасників комунікації. Висловлене дає підстави зробити висновок про те, що зазначену словесну одиницю не можна кваліфікувати як термін.

VI. Політична доцільність, юридична визначеність і конфлікт у праві

16. Як уже було зазначено (див. п. 13 вище), запроваджувати в перекладі українською мовою словосполучення *“fostering Jewish life”* у статусі національного правничого терміна на рівні Закону України (держави, що не є членом ЄС) за всіх окреслених вище обставин, а особливо, коли ні самé це словосполучення англійською, ні вислів англійською *“Jewish life”* не є правничими термінами в праві ЄС – це питання політичної доцільності. Його розв'язання лежить у площині компетенції відповідних політичних інституцій, зокрема, ДЕСС, Кабінету Міністрів України і Верховної Ради України. Тому Центр правничої термінології НАПрН України утримується від висловлення своєї позиції щодо цього.

17. Водночас, окрім мовознавчого, є так само ті аспекти, що заслуговують окремої уваги і в правознавчій площині. Це питання юридичної визначеності й питання конфлікту в праві.

18. Як випливає з наведеного в пп. 5 і 6 цього Висновку, застосовуваний в двох означених документах ЄС вислів *“Jewish life”* охоплює багатоманітний і невичерпний перелік явищ суспільного життя конкретної національної спільноти в просторі ЄС, через що не випадає його розглядати як однозначне поняття, а тим більше – як однозначний правничий термін. Така лінгвістична невизначеність легко спричиняється до юридичної невизначеності. Остання є недопустимою в правничій системі держави, оскільки юридична визначеність є доконечною вимогою правовладдя (*the rule of law*), що його в Конституції України закарбовано у вигляді формули: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» (частина першої статті 8 Конституції). У разі запровадження в Законі України як терміна-відповідника до англійського вислову (але не самостійного терміна в праві ЄС) *“fostering Jewish life”*, якому бракує лінгвістичної та юридичної визначеності, може виникнути низка проблем у ділянках праворозуміння та правозастосування в українській правничій системі.

19. Увесь комплекс понять і явищ, що безпосередньо або опосередковано стосуються явища, позначуваного в документах ЄС як *“Jewish life”* за текстом *Стратегії ЄС (2021 р.)* і *Декларації Ради ЄС (2024 р.)*, а також гарантію того, що Україна (як держава) забезпечує «розвиток» усього того, на що поширюється вислів *“fostering Jewish life”*, цілком охоплює загальна формула статті 11 Конституції України, відповідно до якої: «*держава сприяє розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин України*». Ця норма найвищої юридичної сили в межах українського конституційного ладу рівнозначно стосується всіх національних спільнот України, зокрема, і єврейської. У разі запровадження на рівні звичайного закону уявного «українського правничого відповідника»,

як нормативного, до англійського словосполучення *“fostering Jewish life”* виникне потреба в тлумаченні стосовно колізії між загальною формулою статті 11 Конституції України *«держава сприяє розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин України»* та (ймовірно) застосовуваного в окремому Законі України українського відповідника до англійського словосполучення *“fostering Jewish life”*, а також в поясненні, чи є виокремлення за його допомогою лише однієї з множини національних меншин України об’єктивно обґрунтованим.

VII. Висновки

20. На підставі викладеного Наукова комісія Центру правничої термінології НАПрН України дійшла висновків:

- 1) словосполучення *“fostering Jewish life”* в перекладі українською мовою **не можна кваліфікувати як термін**;
- 2) з метою позитивного розв’язання порушеного у Зверненні питання **юридично правильним** буде застосувати в цільовому законопроекті словесну форму, ґрунтовану на загальній формулі **статті 11 Конституції України** та допасовану конкретно до визначеної для законопроекту мети: *сприяння розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності єврейської національної меншини (спільноти) України*.

Керівник Центру правничої термінології

Сергій Головатий